

روندها و چالش‌های فعالان اقتصادی ایران

(مبتنی بر نتایج طرح شاخص مدیران خرید از فروردین ۱۴۰۳ تا فروردین ۱۴۰۴)

معاونت مطالعات اقتصادی و آینده‌پژویی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معاونت مطالعات اقتصادی و آینده پژوهی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

روندها و چالش‌های فعالان اقتصادی ایران
(مبتنی بر نتایج طرح شاخص مدیران خرید از فروردین ۱۴۰۳ تا فروردین ۱۴۰۴)

اردیبهشت ۱۴۰۴

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس کنید:

Economic_research@tccim.ir

مواضع این گزارش، الزاماً مواضع اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران نیست.
استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

خلاصه مدیریتی

شناسایی و تحلیل چالش‌های کلیدی پیش روی فعالان اقتصادی در سال ۱۴۰۳ می‌تواند به ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع در سال جاری بیانجامد. گزارش حاضر با استفاده از داده‌های شاخص مدیران خرید (شامخ) که به صورت ماهانه توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران منتشر می‌شود، وضعیت فعالیت‌های اقتصادی را طی ۱۲ ماه سال ۱۴۰۳ و فروردین ۱۴۰۴ بررسی و مشکلات اصلی فعالان اقتصادی را در طی ۱۳ ماه مورد بررسی در هفت دسته طبقه‌بندی کرده است.

بر این اساس شامخ کل اقتصاد در فروردین ماه سال ۱۴۰۴ (تعدیل‌شده: ۴۸.۴) برای پنجمین ماه متوالی رکود را تجربه کرد و شدت کاهش شامخ کل نسبت به اسفند ۱۴۰۳ ماه قبل اندکی بیشتر بوده است. در بخش صنعت، شامخ (تعدیل‌شده: ۵۰.۸) بهبود جزئی را نشان می‌دهد، اما همچنان تحت تأثیر عواملی مانند نوسان ارز، افزایش هزینه‌های تولید و کاهش تقاضا به دلیل افت قدرت خرید مصرف‌کنندگان قرار دارد.

مشکلات اصلی فعالان اقتصادی در ۱۳ ماه گذشته شامل چالش‌های ارزی (تخصیص ارز و رفع تعهد ارزی)، ناترازی انرژی (قطعی برق و گاز)، افزایش هزینه‌های تولید، کمبود منابع مالی، کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان، مشکلات تأمین مواد اولیه، و مسائل مرتبط با نیروی انسانی بوده است. برای رفع این چالش‌ها، پیشنهاد می‌شود دولت سیاست‌هایی متمرکز بر ثبات اقتصاد کلان، مدیریت تورم، تسهیل فرآیندهای ارزی با اخذ نظرات فعالان اقتصادی، رفع ناترازی انرژی و توسعه آموزش‌های حرفه‌ای برای تربیت نیروی انسانی ماهر اجرا کند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵.....	۱- مقدمه
۷.....	۲- شامخ کل اقتصاد
۷.....	۳- شامخ صنعت
۹.....	۴- شامخ زیربخش‌های صنعت
۹.....	۵- گزیده مشکلات اصلی از دید برخی از فعالان اقتصادی در سال ۱۴۰۳
۱۰.....	۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱- مقدمه

تحلیل چالش‌های فعالان اقتصادی می‌تواند به ارائه راهکارهای مؤثر برای بهبود محیط کسب و کار و تقویت فعالیت‌های اقتصادی بیانجامد. این موضوع زمانی می‌تواند جنبه کاربردی پیدا کند که چالش‌ها از منظر فعالان اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته باشند. برای این منظور، شاخص مدیران خرید (شامخ) ابزار تحلیلی مناسبی است.

شاخص مدیران خرید (شامخ) به دلیل آنکه بر پایه ادراک و ارزیابی فعالان اقتصادی نسبت به وضعیت جاری و تحولات کوتاه‌مدت بنگاه‌ها تدوین می‌شود، ابزار مناسبی برای تحلیل چالش‌های محیط کسب و کار در است. برخلاف بسیاری از شاخص‌های کلان که اغلب با تأخیر زمانی و از طریق داده‌های ثبتی یا رسمی منتشر می‌شوند، شامخ از طریق نظرسنجی مستقیم از فعالان اقتصادی، تصویر به‌روزتری از واقعیت‌های اقتصادی ارائه می‌دهد. از این رو، استفاده از نتایج این شاخص می‌تواند تحلیل‌ها را به شرایط ملموس‌تری از فضای کسب و کار نزدیک کند.

۲- معرفی شاخص مدیران خرید (شامخ)

شاخص مدیران خرید یا شامخ، به‌صورت ماهانه و با نظرسنجی از فعالان اقتصادی توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران محاسبه و منتشر می‌شود. در پرسشنامه شامخ از پاسخ‌دهندگان خواسته می‌شود وضعیت ۱۲ مؤلفه شامل پنج مؤلفه اصلی و هفت مؤلفه کمکی را در مقایسه با ماه قبل با انتخاب سه گزینه «بهبتر شده»، «تغییر نکرده» و «بدتر شده است» ارزیابی کنند.

جدول ۱: مؤلفه‌های شاخص مدیران خرید (شامخ)

مؤلفه‌های اصلی		مؤلفه‌های کمکی	
۱	میزان تولید محصول یا ارائه خدمات	۱	قیمت مواد اولیه یا لوازم خریداری شده
۲	میزان سفارش‌های جدید مشتریان	۲	موجودی محصول نهایی در انبار یا کارهای در حال تکمیل
۳	سرعت انجام و تحویل سفارش	۳	میزان صادرات کالا یا خدمات
۴	موجودی مواد اولیه یا لوازم خریداری شده	۴	قیمت محصولات تولیدشده و خدمات ارائه‌شده
۵	میزان استخدام و به‌کارگیری نیروی انسانی	۵	مصرف حامل‌های انرژی
		۶	میزان فروش کالاها یا خدمات
		۷	انتظارات در مورد میزان فعالیت اقتصادی ماه آینده

به هر گزینه به ترتیب، ارزش عددی ۱، ۰.۵ و ۰ نسبت داده می‌شود. مجموع حاصل ضرب درصد پاسخگویان به هر یک از گزینه‌ها در ارزش آن گزینه، عدد شامخ را برای مؤلفه مورد پرسش به صورت عددی بین ۰ تا ۱۰۰ نشان می‌دهد. شامخ کل، شاخصی موزون از مؤلفه‌های اصلی است.

رویکرد مشابه برای بخش صنعت و صنعت و برخی زیربخش‌های صنعت شامل صنایع «غذایی»، «نساجی»، «پوشاک و چرم»، «چوب، کاغذ و مبلمان»، «فرآورده‌های نفت و گاز»، «شیمیایی»، «لاستیک و پلاستیک»، «کانی غیرفلزی»، «ماشین‌سازی و لوازم خانگی»، «وسایل نقلیه و قطعات وابسته» و «سایر صنایع» انجام می‌شود. شاخص مدیران خرید (شامخ) با استفاده از راهنمای جدول، قابل تفسیر است.

جدول ۲: راهنمای تفسیر شاخص مدیران خرید (شامخ)

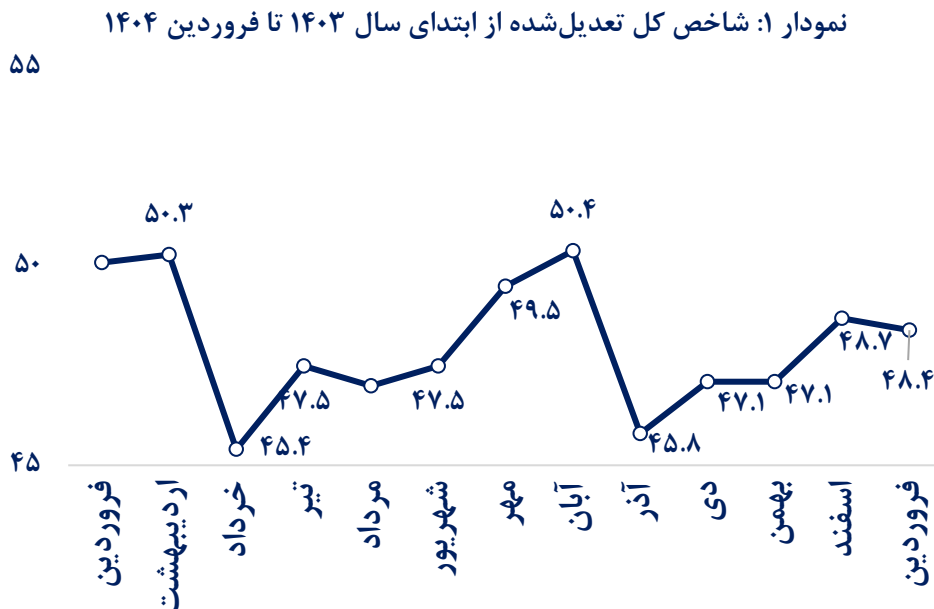
مقدار عددی شامخ	وضعیت نسبت به ماه قبل	توضیحات
$50 >$	بهبود	در محدوده بالای ۵۰ اگر شاخص از عدد ماه قبل کمتر باشد، نشان می‌دهد که سرعت بهبود وضعیت در مقایسه با ماه قبل، کاهش یافته است.
$50 =$	عدم تغییر	-
$50 <$	بدتر شدن	در محدوده پایین ۵۰ اگر شاخص از عدد محاسبه‌شده ماه قبل بیشتر باشد، نشان می‌دهد که سرعت بدتر شدن وضعیت، کاهش یافته است.

با توجه به بروز الگوی تکراری و با ثبات در سری زمانی شامخ، اتاق ایران، «شاخص تعدیل‌شده فصلی» را نیز محاسبه و گزارش می‌کند. این الگوی ثابت عموماً شامل یک دوره کاهش شدید در ماه فروردین و به دنبال آن یک افزایش معنادار در ماه اردیبهشت است که در ادامه، به یک روند نزولی نسبتاً کند که تا ماه پنجم ادامه می‌یابد، تبدیل می‌شود. بنابراین انجام هر گونه تحلیل و مقایسه ماهانه سری‌های زمانی مذکور، نیازمند تعدیل فصلی است.

تعدیل فصلی یک روش آماری است که برای حذف تأثیرات فصلی و دوره‌ای از داده‌ها استفاده می‌شود تا روندهای اصلی و غیر فصلی بهتر نشان داده شوند. در بسیاری از داده‌های اقتصادی، ویژگی‌های طبیعی مانند تغییرات فصلی، نوسان‌هایی مشاهده می‌شود که ممکن است تحلیل‌ها را مختل کند. با استفاده از روش‌های آماری تعدیل فصلی، این نوسان‌ها از داده‌ها حذف می‌شود و می‌توان به تصویر دقیقی از روندهای واقعی دست پیدا کرد.

۳- شامخ کل اقتصاد

تعدیل شده فروردین ۱۴۰۴: ۴۸.۴، رکود برای پنجمین ماه متوالی

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

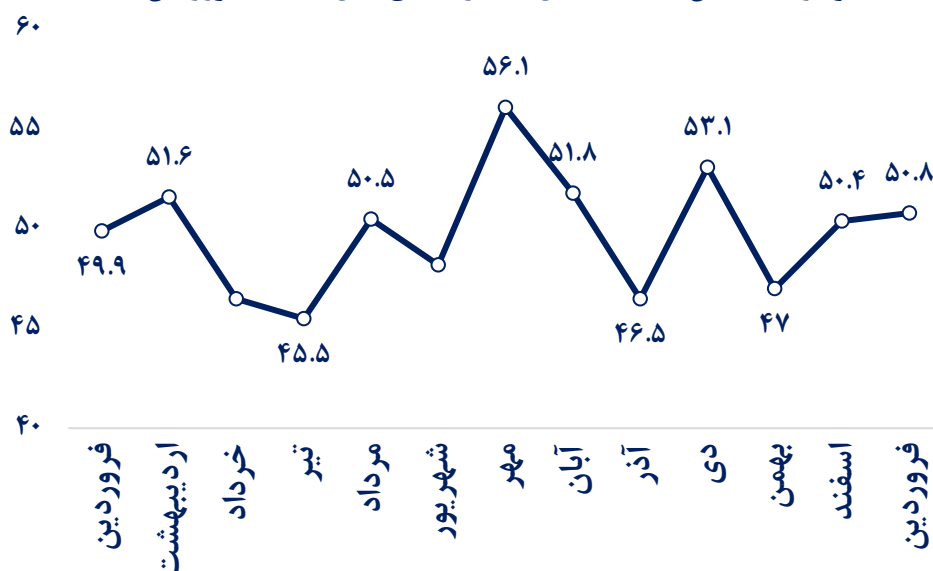
شامخ کل اقتصاد در فروردین ماه سال ۱۴۰۴ نشان‌دهنده تداوم رکود برای پنجمین ماه متوالی است. بررسی مؤلفه‌های اصلی با در نظر گرفتن تعدیل فصلی نشان می‌دهد از بین پنج مؤلفه، «میزان تولید محصول یا ارائه خدمات» و «موجودی مواد اولیه یا لوازم خریداری شده» اندکی بهتر شده است (به ترتیب ۵۰.۳ و ۵۰.۲). از سوی دیگر مؤلفه‌های «سرعت انجام و تحویل سفارش»، «میزان سفارش‌های جدید مشتریان» و «میزان استخدام و به‌کارگیری نیروی انسانی» نسبت به ماه قبل، بدتر شده است.

تأثیر تعطیلات نوروزی همه ساله در کاهش شامخ کل فروردین مشاهده می‌شود اما این تنها دلیل کاهش در فروردین ۱۴۰۴ نیست. مشکلات عمیق زیرساختی و اقتصادی از جمله ناترازی انرژی و قطعی برق در این کاهش نقش داشتند. علاوه بر این، نوسان نرخ ارز، دشواری در تأمین مواد اولیه و از سوی دیگر، کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان موجب شده است بسیاری از بنگاه‌ها در سطوحی پایین‌تر از ظرفیت واقعی خود فعالیت کنند.

۴- شامخ صنعت

تعدیل‌شده فروردین ۱۴۰۴: ۵۰.۸، بهبود جزئی نسبت به ماه قبل

نمودار ۲: شاخص صنعت تعدیل‌شده از ابتدای سال ۱۴۰۳ تا فروردین ۱۴۰۴

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

بررسی مؤلفه‌های اصلی با در نظر گرفتن تعدیل فصلی نشان می‌دهد از بین پنج مؤلفه، «سرعت انجام و تحویل سفارش» و «میزان استخدام و به‌کارگیری نیروی انسانی» بهتر شده است (به ترتیب ۵۶.۹ و ۵۱) همچنین «میزان تولید محصول یا ارائه خدمات» نسبت به ماه قبل اندکی بهبود یافته است (۵۰.۵) با این حال، «موجودی مواد اولیه یا لوازم خریداری‌شده» نسبت به ماه قبل بدتر شده اما سرعت بدتر شدن آن کاهش یافته است. همچنین مؤلفه «میزان سفارش‌های جدید مشتریان» نسبت به ماه قبل، بدتر شده است.

شامخ صنعت بهبود جزئی نسبت به ماه گذشته داشته است. سرعت‌گیر فعالیت‌های بخش صنعت در فروردین ۱۴۰۴ علاوه بر تعطیلات سال نو، محدودیت در تأمین برق صنایع و نیز چالش‌های تأمین مواد اولیه بوده است. علاوه بر این فعالان حوزه صنعت، افت صادرات را عامل مؤثری در کاهش سفارش و فروش اعلام کرده‌اند. همچنین کاهش تقاضا در بازار داخلی به دلیل تضعیف قدرت خرید، مانعی برای بهبود قابل توجه شامخ صنعت در نخستین ماه سال جاری بوده است.

۵- شامخ زیربخش‌های صنعت

بررسی ۱۲ زیربخش صنعت نشان می‌دهد فعالیت‌ها در زیربخش‌های «سایر صنایع»، «غذایی»، «چوب، کاغذ و مبلمان» و «فلزی» نسبت به ماه قبل بهبود یافته است. عدد شامخ برای زیربخش‌های «نساجی» و «لاستیک و پلاستیک» کمی از ۵۰ بالاتر است و می‌توان گفت نسبت به ماه قبل، تقریباً بدون تغییر بوده است. همچنین وضعیت فعالیت‌ها در زیربخش‌های «ماشین‌سازی و لوازم خانگی»، «شیمیایی»، «وسایل نقلیه و قطعات وابسته»، «فرآورده‌های نفت و گاز»، «کانی غیر فلزی» و «پوشاک و چرم» نسبت به ماه قبل، بدتر شده است.

۶- گزیده مشکلات اصلی از دید برخی از فعالان اقتصادی در سال ۱۴۰۳ و فروردین ۱۴۰۴

فعالان اقتصادی در هر دوره از گزارش شاخص مدیران خرید، مشکلات اصلی را که با آنها مواجه بودند برمی‌شمارند. تحلیل این مشکلات می‌تواند تصویر مناسبی از موانع فعالیت‌های اقتصادی ترسیم کند. همچنین با توجه به این موانع، می‌توان راهکارهایی برای تسهیل فعالیت‌های اقتصادی در دوره‌های بعدی پیشنهاد داد. برای این منظور با بررسی گزارش‌های ماهانه شاخص مدیران خرید طی سال ۱۴۰۳ و فروردین ۱۴۰۴ مشکلات اصلی از دید فعالان اقتصادی، در هفت دسته در جدول طبقه‌بندی شده است.

جدول ۳: گزیده مشکلات اصلی از دید برخی فعالان اقتصادی در سال ۱۴۰۳ و فروردین ۱۴۰۴

موضوع محوری	مصادیق مطرح‌شده توسط فعالان بخش خصوصی
ارز	- افزایش قیمت مواد اولیه به دلیل نرخ ارز - تأخیر یا عدم تخصیص ارز برای واردات مواد اولیه - تخصیص ناعادلانه ارز - حذف ارز نیمایی - مشکلات در رفع تعهد ارزی برای شرکت‌های صادراتی - نوسان و افزایش نرخ ارز
انرژی	- افزایش هزینه‌ها به دلیل قطعی برق و گاز - کاهش ظرفیت تولید به دلیل قطعی برق و گاز
چالش‌های سمت تقاضا	- کاهش تقاضای محصولات به دلیل قیمت بالا - کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان به دلیل تورم

موضوع محوری	مصادیق مطرح شده توسط فعالان بخش خصوصی
منابع مالی	• تخصیص ناعادلانه تسهیلات و عدم همکاری بانک‌ها در ارائه تسهیلات • کمبود نقدینگی کسب و کارها • محدودیت در تأمین مالی کسب و کارها
مواد اولیه	• افزایش قیمت مواد اولیه • کمبود و عدم عرضه مواد اولیه توسط تأمین‌کنندگان • مشکلات تأمین مواد اولیه به دلیل نرخ ارز • مشکلات در ترخیص مواد اولیه از گمرک • مشکلات در فرآیند ثبت سفارش مواد اولیه • مشکلات واردات مواد اولیه و قیمت‌های بالای مواد اولیه خارجی
نااطمینانی اقتصادی و بی‌ثباتی	• انتظارات منفی و ناامیدی بیشتر نسبت به ماه‌های آتی • بی‌ثباتی قیمت‌ها و نرخ ارز • پیش‌بینی ناپذیری اقتصاد • عدم قطعیت در بازار • کاهش اعتماد به بازار و سرمایه‌گذاری
نیروی انسانی	• عدم تمایل نیروی کار به فعالیت در سطوح فعلی درآمدی • کاهش اشتغال به دلیل کاهش تولید • کمبود نیروی کار حرفه‌ای

۷- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به وضعیت شامخ و مشکلاتی که فعالان اقتصادی طی سال ۱۴۰۳ و فروردین ۱۴۰۴ مطرح کرده‌اند، ضرورت نیاز به هماهنگی و اقدامات جدی از سوی دستگاه‌های اجرایی مختلف برای رفع آنها احساس می‌شود. مهم‌ترین اقدام در این زمینه سیاست‌گذاری دولت برای ایجاد ثبات و بهبود شاخص‌های اقتصاد کلان است که هر دو سوی عرضه و تقاضای اقتصاد را پوشش می‌دهد. لازم است در سمت عرضه، فراهم کردن محیط مناسب برای سرمایه‌گذاری و کسب و کار و در بخش تقاضا، مدیریت و کاهش نرخ تورم برای حفظ قدرت واقعی خرید مصرف‌کنندگان در دستور کار قرار بگیرد.

همچنین لازم است با تعامل بین بانک مرکزی، گمرک و وزارت صنعت، معدن و تجارت، امور مربوط به «ارز» حل و فصل شود. یکی از پرتکرارترین مشکلات مطرح شده توسط فعالان اقتصادی در سال ۱۴۰۳ و نخستین ماه سال جاری، مسائل ارزی بوده است. فعالان اقتصادی مواردی همچون تخصیص ارز و حواله و نیز رفع تعهد ارزی را در بدتر شدن وضعیت فعالیت خود مؤثر دانسته‌اند. بنابراین اخذ نظرات فعالان اقتصادی برای بهبود رویه‌های این بخش، پیشنهادی است که می‌تواند بخشی از چالش‌های حوزه ارزی را در سال جاری مرتفع کند.

یکی از چالش‌های مهم سال گذشته، موضوع تأمین انرژی بود که در طول سال با قطعی برق و گاز نمایان شد و تا زمان تهیه این گزارش یعنی اردیبهشت ۱۴۰۴ ادامه دارد. بنابراین اقداماتی که در کاهش و رفع ناترازی انرژی اثرگذار هستند می‌توانند در سال جاری، بخشی از مشکلات فعالان اقتصادی را به‌ویژه در زمینه تولید بر طرف کنند.

مسائل معطوف به نیروی انسانی با اینکه در مقایسه با دیگر مشکلات فعالان اقتصادی در سال گذشته کم‌تکرارتر بودند اما در صورتی که به آنها رسیدگی نشود، می‌تواند پیامدهای منفی را در سال جاری به همراه داشته باشد. یکی از پیشنهادها برای حل مسائلی که فعالان اقتصادی در زمینه نیروی انسانی با آن مواجه هستند، مشارکت وزارت کار، رفاه و امور اجتماعی برای گسترش آموزش‌های حرفه‌ای و مرتبط با صنعت با هدف تربیت نیروی انسانی ماهر است.